

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ ПРИЧИНИ

УДК 159.9:343.54

СКЛЯР Оксана Григорівна

магістр соціальної роботи, асистент кафедри
соціальної роботи факультету психології КНУ
імені Тараса Шевченка, м. Київ

У статті розглядаються питання сексуального насильства над дітьми, конкретизації визначення поняття «сексуальне насильство над дитиною», основні групи ризику дітей найбільш вразливі до сексуального насильства та причини скоєння сексуального насильства над дітьми.

Ключові слова: *сексуальне насильство над дитиною, причини скоєння сексуального насильства над дитиною.*

СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ НАД ДЕТЬМИ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ

В статье рассматриваются вопросы сексуального насилия над детьми, конкретизации определения понятия «сексуальное насилие над ребенком», основные группы риска детей наиболее уязвимые к сексуальному насилию и причины совершения сексуального насилия над детьми.

Ключевые слова: *сексуальное насилие над ребенком, причины совершения сексуального насилия над детьми.*

Під час розвитку у дитини формується уявлення про себе, про інших та навколишній світ. Відношення дитини до себе та інших розвивається паралельно з формуванням уявлення про повагу до себе та інших, довіру до людей, взаємність та близькі стосунки.

На відміну від дорослих, коли дитина стає жертвою насильства, вона завжди знаходиться в критичній фазі свого розвитку, що незворотно впливає на її формування та на весь подальший життєвий шлях особистості.

Під насильством розуміють соціокультурний та соціально-психологічний феномен, пов'язаний із застосуванням або загрозою застосування фізичної сили або психологічного впливу, як протиправного вияву власної волі особою або групою осіб стосовно інших.

Та й досі мають місце розбіжності у визначенні поняття сексуального насильства над дітьми, чіткого переліку дій, які можна віднести до сексуального насильства та причин, які спричиняють його.

Насильство порушує конституційні права тих, на кого спрямовано, призводить до деградації особистості та негативних соціальних наслідків [1].

Питання насильства розглядали А. Бандура, Л. Берковіц, Д. Еліот, Ч. Ломброзо, Н. Міллер, Д.Річардсон, О.Реан, Д.Роттер, Л. Семенюк, М.Фуко,

І.Фурманов та вітчизняні дослідники І. Бех, О. Кочеміровська, Н. Максимова, Ю. Онишко, В. Ролінський та ін.

Нехтування потребами дитини, фізичне та психологічне насильство завдають непоправної шкоди дитячому організму та психіці. Будь-який вид насильства є прямою загрозою здоров'ю та подальшій життю дитини. Особливо жорстоким видом насильства є сексуальне насильство, наслідком якого є найтяжчі психологічні травми. Головним наслідком дитячої сексуальної травми сучасні дослідники вважають втрату базової довіри до себе та світу, дитина перестає вірити у можливість перемоги «добра над злом», скептично відносяться до проявів турботи та захисту по відношенню до себе, переживає труднощі у побудові міжособистісних стосунків, схильна до негативізму по відношенню до будь-якої життєвої ситуації.

Такі дослідники як К. Леві-Строс, К. Лоренс, Н. Максимова, К. Міллотіна, С. Палмер, Е. Фромм приділяли увагу вивченню таких різновидів насильства у родині, як фізичне та сексуальне.

Сексуальним насильством над дітьми називають залучення залежних, незрілих дітей та підлітків до сексуальної активності, яку вони не повністю усвідомлюють та на яку не можуть дати інформаційну згоду або яка порушує соціальні табу.

Малкіна - Пих І. Г. визначає сексуальне насильство як використання дитини дорослою або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб, або з корисливих цілей. Сексуальне насильство включає статеve знуцання, оральний і анальний секс, взаємну мастурбацію, інші тілесні контакти із статевими органами. До сексуального розбещення відносяться також залучення дитини до проституції, порнобізнесу, оголення перед дитиною статевих органів і сідниць, підглядання за нею, коли вона про це не здогадується: під час роздягання, справляння природних потреб [2].

У польському законодавстві, сексуальне насильство відповідає поняттю «розпусного акту» чи «акту розтління», які, за Цивільним Кодексом включають всі дії, що мають на меті збудження чи задоволення статевого потягу – не тільки через статевий акт, але також через роздягання перед дитиною, торкання її/його статевих органів чи примус дитини торкатися статевих органів кривдника.

«Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», яка була ратифікована Президентом України у

2012 р. визначає сексуальну експлуатацію та сексуальне насильство як правопорушення, що стосується дитячої проституції, порнографії, розбещення дітей, домагання дитини для сексуальних цілей.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789 – III визначається сексуальне

насильство в сім'ї як протиправне посягання одного члена сім'ї на статево недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуально-го характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Як можна побачити єдності у визначенні поняття сексуального насильства немає. Різні дослідники визначають дії, які можна віднести до сексуального насильства над дитиною: торкання насильника до інтимних частин тіла дитини; примушування дитини торкатися до її частин тіла; примушування дитини торкатися до частин тіла насильника; безпосередньо статевої акти (коїтус) з проникненням (вагінальний, анальний); оральний секс; мастурбація у присутності дитини; оголення перед дитиною статевих органів і сідниць; демонстрація дитині матеріалів порнографічного змісту; присутність дитини при статевому акті інших людей; підглядання за дитиною під час роздягання, справляння природних потреб; сексуальна експлуатація: залучення дитини до проституції чи порнобізнесу.

Отже, до сексуального насильства можна віднести цілеспрямовані дії дорослої людини, або особи що має фізичні чи психологічні переваги, які спрямовані на сексуальне задоволення чи отримання вигоди цією особою за рахунок дитини.

Сексуальне насильство передбачає не тільки прямий фізичний вплив на дитину а й нефізичні форми впливу: експліцитську поведінку, вербальне зваблення, яке має за мету шокувати або збудити дитину, свідомий намір зробити дитину свідком статевого акту тощо. Сексуальне насильство включає зваблення, звалтування, а також експлуатацію дитини в порнографії і проституції.

Виділяють групи ризику дітей, які є найбільш вразливими і з більшою ймовірністю можуть зазнавати сексуального насильства. До цих груп відносяться:

- Діти з неповних або дисфункційних сімей. Діти, які виховуються одним з батьків або в сім'ях, де порушені певні функції, переживають низку проблем: емоційні проблеми, депресія, погіршення успішності в навчальному закладі, небажання його відвідувати, проблеми з поведінкою, погіршення стосунків з батьками, самотність, вживання алкоголю та наркотиків. Ряд цих причин може спричинити підвищену ймовірність фізичного та сексуального насильства.

- Діти, батьки яких мають алкогольну чи наркотичну залежність. Прослідковується сильний зв'язок між насиллям та алкоголізмом і наркоманією в сім'ї. Деякі дослідження вказують на те, що 35% сімей в яких був зафіксований інцест, мали проблеми з адиктивною поведінкою її членів. Багато актів сексуального насильства відбувається в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Окрім того, діти залежних батьків часто потрапляють у категорію бездоглядних дітей.

- Бездоглядні діти. До цієї категорії відносяться діти, які певний час живуть на вулиці, незалежно від того, благополучні їх сім'ї чи ні, або діти, чия сім'я асоціальна, неблагополучна, незалежно від того, чи живе дитина вдома чи на вулиці. Бездоглядні діти більшість часу проводять поза полем зору дорослих, тому не забезпечені сприятливими умовами для фізіологічного, духовного та інтелектуального розвитку, такі діти характеризуються відсутністю пристосованості до вимог, які висуваються суспільством до поведінки дитини. Бездоглядним дітям притаманне почуття самотності, комплекс меншовартості, незадоволеність власним життям, адитивність і залежність поведінки. Така вразливість спричинює ряд негативних наслідків як сексуальне насильство, експлуатація та торгівля дітьми.

- Безпритульні діти. Це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ї чи дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання. Наслідки безпритульності закономірні: участь у конфліктах, зловживання алкоголем і наркотиками, загроза поширення ВІЛ-інфекції, психічні відхилення, дискримінація і насилля. Безпритульні діти можуть піддаватися сексуальному насильству з боку однолітків, серед яких ранні статеві стосунки є нормою. В середовищі дітей вулиці є частими випадки змушування до сексуальних стосунків старшими членами групи молодших, за їжу чи захист. Ця категорія дітей потрапляють у групу ризику щодо сексуального насильства з боку незнайомих дорослих та ризику сексуальної експлуатації.

- Діти, з порушеннями психічного розвитку. Зазвичай такі діти мають проблеми зі здатністю повною мірою розуміти характер і значення сексуальних дій та регулювати свою поведінку відповідно до ситуації можливого насильства. Діти з порушеннями психічного розвитку часто характеризуються незрілістю особистісних утворень, нерозвиненістю моральної свідомості і недостатністю критичних і прогностичних функцій. Вони не здатні відрізнити «поганої» поведінки чи сексуального підтексту у поведінці з боку інших по відношенню до себе, не можуть вміють відмовити щодо пропозицій сексуального характеру.

- Діти з притулків та інтернатів. Притулки та інтернатні заклади характеризуються закритим середовищем де є нормою ранні статеві стосунки, одностатеві сексуальні контакти, специфічні взаємостосунки (примусово-наказове схиляння до сексуальних контактів та використання). Дитина, яка покидає стіни закладу виходить у світ з несформованими або викривленими уявленнями про взаємостосунки між людьми, зокрема і сексуальними. Такі діти можуть бути надто довірливим, замінювати відчуття потреби і

близькості сексуальними контактами, що збільшує ймовірність їх сексуального використання іншими.

Все більше дітей стають жертвами сексуального насильства у зовні соціально благополучних сім'ях. Жертвою сексуального насильства може стати будь-яка дитина, незалежно від віку, соціального статусу і психічного здоров'я.

Оскільки сексуальне насильство це цілеспрямовані дії дорослої людини, або особи що має фізичні чи психологічні переваги, потенційними насильниками можуть бути люди:

- з найближчого сімейного оточення дитини: батько, вітчим, мати, брат, сестра, дядько, дідусь;
- родичі, які проживають окремо від сім'ї дитини;
- знайомі, які мають можливість особисто спілкуватися з дитиною: друг сім'ї, однолітки й діти старшого віку;
- незнайомі люди.

За різними даними американських та британських досліджень від 18% до 35% випадків сексуального насильства вчиняються кривдниками, яких дитина не знає. Більшість насильників є дитині добре знайомими та входять до її найближчого оточення. Сексуальне насильство всередині сім'ї називається «інцестом». Більшість кривдників, що вчиняють інцест – батьки (чоловіки), більшість жертв – доньки (75% випадків); випадки інцесту між дітьми одних батьків – біля 12% і декілька відсотків поміж матір'ю і сином.

Треба додати, що поняття інцесту використовується не тільки за умов, коли між кривдником і жертвою є кровні зв'язки, але також у випадках з прийомними батьками, чи вітчимами/ мачухами.

Якщо насильник близька людина дитини, яка систематично вчиняє над нею насильство, дитина сприймає їх стосунки як особливі. Зазвичай дорослий намагається зберегти факт насильства в таємниці. Говорить дитині що все, що відбувається між ними це «секрет», перетворює акт насильства у гру, називає свої статеві органи словами-замінниками. Обіцяє дитині подарунки та привілеї в заміну за збереження таємниці або навпаки залякує дитину розкриттям їх стосунків та звинуваченням дитини у всьому, що відбулося.

Характерним для всіх кривдників є зниження контролю над імпульсами і сексуальною поведінкою, та сприйняття дитини як об'єкта, що існує для сексуального задоволення. Такі люди, схильні до сексуального насильства та насильниками можуть стати за певного ряду причин.

Психічні причини. Третина кривдників мають *сексуальні відхилення*, тобто відносно постійну сексуальну перевагу надають дітям. Таку поведінку називають педофілічною. Можна виділити дві категорії педофілів, які описують тривалість та інтенсивність педофілічної поведінки:

- фіксовані (преференціальні) - педофілічні акти здійснюються тими, хто мають постійні патологічні преференції у сексуальних контактах з дітьми;
- рецидивні (ситуативні) - поодинокі акти насильства над дітьми і підтримка сексуальних стосунків з дорослими або в один і той, або в різні періоди життя.

Як правило, найчастіше вони починають свої стосунки із незнайомою, самотньою і покинутою дитиною, яка є занедбаною і фізично, і емоційно. Також це можуть бути невідомі діти, часто дуже малі, і контакт із цими дітьми є коротким і випадковим. Також серед такого типу насильників можуть бути гвалтівники і часто потенційні вбивці, які використовують хитрість і часто є брутально жорстокими по відношенню до своїх жертв.

Дуже часто серед злочинців, які вчиняють насильство, зустрічаються люди з акцентуаціями характеру. По даним Табанова М. П серед насильників найбільш часті психопати – 49,7%, олігофрени – 36%, особи з органічними захворюваннями центральної нервової системи – 63%.

Соціально-психологічні причини. В респі випадків педофілічні акти чинять ті особи, які не є педофілами. В таких випадках сексуальне насильство над дитиною носить спорадичний характер і є результатом ситуації чи представляє певну заміну, актом, що служить потребам, які не є сексуальними. В таких ситуаціях мова йде про використання статевих зносин, як засобу розв'язання широкого діапазону проблем або незадоволених очікувань. Існує погляд, що сексуальне насильство також і, можливо, першочергово, продиктоване потребою задовольнити спрагу по владі та контролі. Дослідження, що показують насильники за часту, є особами із низькою самооцінкою, мають спотворене ставлення до свого оточення та глибоке почуття безпорадності і/або патологічну потребу контролювати інших.

На сьогодні не встановлена єдина концепція пояснення механізмів, що спрацьовують у цих випадках. Це можуть бути особи, які страждають від особистісних розладів, чоловіки, які переживають вікові, сімейні та професійні кризи, з низькою самооцінкою, які мають труднощі у встановленні зрілих, міцних і стабільних особистісних емоційних зв'язків з іншими.

Причиною сексуального насильства можуть стати напружені сімейні стосунки між чоловіком та жінкою, що може перетікати у дисфункції сім'ї, що проявляються у порушенні систем сімейних ролей. Чоловіки, жінки, яких тримають під контролем всі сфери сімейного життя, в тому числі і сексуальну, шукають власну сферу впливу та реалізації своєї влади над людиною, яка не зможе чинити опір – дитиною.

Ще однією з причин насильства в сім'ї може бути включення в так званий цикл «насильник-жертва», коли один/ одна з батьків в дитинстві були жертвами чи свідками сексуального насильства. За результатами досліджень, які були проведені в 80-90-х р. р. від 20 до 50% засуджених за сексуальне насильство самі були в дитинстві були жертвами сексуального насильства.

Іншим варіантом може бути відсутність (фізична або емоційна) одного з батьків, частіше за все матері. Чоловік, дружина якого веде розгульний спосіб життя, часто не ночує вдома, або ж коли дружина померла, бачить у своїй донці «гарну дружину», виділяє доньку серед інших дітей, проводить з нею багато часу. Донька перебирає на себе роль «маминої заміни». Дівчинка сприймає це як особливе ставлення до себе, її самооцінка підвищується, вона відчуває себе «татовою улюбленицею».

Низкою передумов виникнення ситуації сексуального насильства можуть бути соціальні та економічні причини, такі, як низький дохід, низький освітній рівень, перенаселення житлового приміщення (наприклад, спільне використання одного ліжка), соціальна та географічна ізоляція сім'ї, труднощі в зав'язуванні нормальних емоційних і соціальних контактів за межами дому (відсутність родинних та сусідських зв'язків).

Однозначно стверджувати про можливість виникнення ситуації сексуального насильства за наявності однієї з вище перерахованих причин не можливо. Більший ризик виникнення таких ситуацій зумовлюється сукупністю двох і більше причин.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери за загальною редакцією І.Д. Звереві, «Універсум» Київ-Сімферополь 2012.
2. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы. – М., 2006.

The article deals with the problem of children sexual abuse, the definition of «sexual abuse of a child,» is specified, the main categories of children at risk and the reasons for committing sexual violence against children are highlighted.

Key words: *sexual violence, the causes of sexual violence against children.*